

Laura M. Herța

NORMALIZAREA RELAȚIILOR ROMÂNNO-IUGOSLAVE (1955-1960)

*Înțelegeri intersubiective
asupra limitelor acceptării
variantei iugoslave*

Presa Universitară Clujeană

LAURA M. HERȚA

•

NORMALIZAREA RELAȚIILOR ROMÂNNO-IUGOSLAVE
(1955-1960)

*Înțelegeri intersubiective
asupra limitelor acceptării
variantei iugoslave*

Laura M. Herța

NORMALIZAREA RELAȚIILOR
ROMÂNNO-IUGOSLAVE
(1955-1960)

*Înțelegeri intersubiective
asupra limitelor acceptării
variantei iugoslave*

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2022

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Adrian Corpădean

Conf. univ. dr. Delia Pop-Flanja

ISBN 978-606-37-1714-7

**© 2022 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice
mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedep-
sește conform legii.**

**Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>**

*Familiei mele dragi,
Ecaterina, Ioan, Ștefan, Radu,
Cornelia, Ameera și Darra*

Cuprins

Introducere și cadru conceptual.....	9
Noul curs al Moscovei și regândirea relațiilor intercomuniste în blocul est-european	17
Congresul al XX-lea al PCUS și semnificațiile acestuia în România și în Iugoslavia	39
Evenimentele din Polonia și Ungaria și impactul asupra Iugoslaviei și României.....	49
O analiză constructivistă a relațiilor normalizate româno-iugoslave.....	113
Perioada 1954-1956.....	114
<i>Tendința ce atestă apropiere, perturbată, însă, de elemente reziduale de tensiune</i>	<i>114</i>
<i>Momente care atestă normalizarea relațiilor româno-iugoslave.....</i>	<i>118</i>
<i>Tendința României de a observa și evalua acțiunile Iugoslaviei în plan internațional</i>	<i>130</i>
Perioada 1957-1959.....	135
<i>Tendința înspre colaborare intensificată.....</i>	<i>135</i>
<i>Elemente conflictuale</i>	<i>138</i>
ANEXE	173
Documente de arhivă din România	173

Discursuri Tito, documente edite de arhivă din Iugoslavia și articole preluate din presa Iugoslavă de către Ambasada României la Belgrad	228
Bibliografie	271
Indice	289

Introducere și cadru conceptual

Lucrarea de față reprezintă un studiu ce continuă analiza relațiilor româno-sârbe, respectiv româno-iugoslave și e menită să continue „lectura în cheie” constructivistă privind relațiile bilaterale dintre România și Serbia, respectiv România și Iugoslavia, expuse în lucrările *De la relațiile româno-sârbe la relațiile româno-iugoslave. Interpretări constructiviste*, apărută la EFES în 2012 și *Construcția amenințării titoiste și impunerea modelului sovietic. Conflictul româno-iugoslav prin lentila socio-constructivistă (1948-1954)*, publicat în 2016 la editura presa Universitară Clujeană. Toate cele trei lucrări sunt centrate pe teroretizarea socio-constructivistă din domeniul de studiu Relații Internaționale și sunt organizate în jurul următoarei întrebări de cercetare: cum ne ajută teoria socio-constructivistă să înțelegem evoluția relațiilor româno-iugoslave? Pentru a răspunde exigențelor unei cercetări din domeniul Istorie, analiza noastră încorporează și analizează documente editate și inedite de arhivă. Scopul central este detectarea factorilor care au conturat relația bilaterală (factori endogeni/exogeni, materiali/ideatici, intenționali/situaționali). În volumele anterioare, observațiile relevante au fost absența diferendelor ireconciliabile sau a litigiilor perene, autoperpetuante și construcția amenințării titoiste, în 1948, și „fabricarea” conflictului cu vecinii iugoslavi pentru a asigura sprijinul Moscovei pentru liderii comuniști români. Principalele aspecte pe care se centrează această lucrare sunt: detensionare și normalizare în relațiile româno-iugoslave după dispariția lui Stalin și începutul intensificării cooperărilor dintre cele două state comuniste.

Demersul nostru se construiește pe teoretizările constructiviste ale lui Alexander Wendt, deci pe socio-constructivismul convențional. Teoretizarea lui Wendt se focalizează pe ideea că modalitatea în care politica internațională este condusă nu este una furnizată în mod exogen și nici nu apare *ex nihilo*, ci este una construită, întrucât și interesele și identitățile sunt construite; în plus, acestea se sprijină pe practici intersubiective. Realitatea socială este creată prin faptul că noțiunile despre sine și despre mediul înconjurător modelează interacțiunile și sunt, în același timp, modelate de aceste interacțiuni.¹ Conceptele pivotale ale analizei noastre sunt *cunoașterea împărtășită* și *înțelegerile intersubiective*.

Cu scopul de a extinde analiza neorealistă a politicii internaționale, care e grevată de o distribuție a puterii (materiale) și a capacităților militare, Alexander Wendt adaugă distribuția factorilor ideatici (meniți să completeze factorii materiali). Când Alexander Wendt vorbește despre distribuția ideilor și a cunoașterii, el este conștient de aria extrem de vastă pe care o acoperă ideile, drept pentru care sugerează ca analiza să fie limitată la *cunoaștere*, folosind termenul în sensul sociologic dezvoltat de Berger și Luckmann²; cunoașterea, în acest sens, reprezintă orice convingere pe care un actor o consideră adevărată. Exemplul furnizat de Wendt este cel al convingerii americane și sovietice în 1950 că erau inamici, convingere ce a fost, în

¹ Alexander Wendt, "Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics", *International Organization*, 46, 2, Spring 1992, pp. 391-425; Alexander Wendt, "Constructing International Politics", în Michael E. Brown et. al. (eds.), *Theories of War and Peace*, Cambridge and London, The MIT Press, 1998; Alexander Wendt, "The agent-structure problem in international relations theory", *International Organization* 41, 3, Summer 1987, pp. 335-354; Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999. Pentru o analiză pertinentă asupra constructivismului lui Alexander Wendt, vezi și Maja Zehfuss, *Constructivism in International Relations. The Politics of Reality*, Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

² Peter L. Berger; Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Penguin University Books, Harmondsworth, Middlesex, England, 1991.

acest sens, *cunoaștere*.³ Fundamentală, însă, în analiza lui Wendt este *cunoașterea împărtășită social* sau *cultura*, care devine în demersul său un subset al oricărui sistem social.⁴ Operând cu distincția dintre cunoașterea privată și cunoașterea împărtășită⁵, Wendt arată că toate convingerile, pe care actorii individuali le dețin, formează cunoaștere privată. Această formă de cunoaștere este bazată pe considerații domestice sau ideologice și reprezintă o variabilă determinantă în conducerea politicii externe; așadar, cunoașterea privată devine esențială în studiul comparativ al politicii externe, dar și în analiza politicii internaționale, întrucât

când statele încep să interacționeze unele cu celelalte convingerile lor particulare devin imediat o ‚distribuție’ a cunoașterii. [...] Chiar dacă convingerile proprii ale statelor sunt complet exogene sistemului internațional, când acestea sunt agregate la nivelul statelor ce interacționează devin un fenomen sistemic emergent, în aceeași măsură în care capacitățile militare agregate devin un fenomen sistemic.⁶

Wendt reiterează, la acest moment, viziunea lui Max Weber asupra a ceea ce constituie o structură *socială* minimală: condiția în care actorii din cadrul unei structuri se angajează în acțiune semnificativă „care ține cont de comportamentul celorlalți și este astfel orientată în cursul ei.”⁷ Cu toate acestea, Alexander Wendt insistă pe plus-valoarea *cunoașterii împărtășite social*, considerând că structurile sociale formate doar din cunoaștere privată sunt „subțiri”; așadar, centrală este cunoașterea care e atât *comună* tuturor indivizilor (sau statelor, dacă plasăm analiza la nivel sistemic), cât și *conectată* între aceștia.⁸ Persistând în contra-argumentare la adresa viziunii strict materialiste asupra

³ Wendt, *Social Theory of International Politics*, p. 140.

⁴ Pentru Wendt structura oricărui sistem social conține trei elemente: condiții materiale, interese și idei. Vezi *ibidem*, p. 139.

⁵ *Ibidem*, pp. 140-142.

⁶ *Ibidem*, p. 141.

⁷ *Apud* Wendt, *ibidem*, loc. cit.

⁸ *Ibidem*, loc. cit.

sistemului internațional, Wendt reiterează asumptia că indivizii acționează, de fapt, în baza semnificațiilor private pe care le atașează condițiilor materiale și care sunt relativ autonome de ele. Cu toate acestea, în viziunea lui Wendt

chiar dacă statele acționează în baza semnificațiilor pe care le atașează la forțele materiale, dacă acele semnificații nu sunt împărtășite atunci structura sistemului internațional nu va avea o dimensiune culturală. [...] Cunoașterea comună se referă la convingerile actorilor privitoare la raționalitatea, strategiile, preferințele și credințele celuilalt [...]. Cunoașterea comună necesită convingeri conectate, sincronizate (*interlocking beliefs*), nu doar o situație în care toată lumea are aceleași convingeri. Această calitate sincronizantă (*interlocking*) îi conferă cunoașterii comune și formelor culturale pe care aceasta le constituie un caracter deopotrivă subiectiv și intersubiectiv. Cunoașterea comună este subiectivă în sensul în care convingerile care o constituie sunt în mintea actorilor și figurează în explicațiile intenționale. Însă, întrucât acele convingeri trebuie să fie convingeri precise despre convingerile altora, [cunoașterea comună] este și un fenomen *intersubiectiv* cu care actorii se confruntă ca și cum ar fi un fapt social obiectiv, care nu poate fi înlăturat [prin efort] individual.⁹

Ceea ce vrea Wendt să sublinieze este faptul că aspectul comun al cunoașterii nu e stabilit prin simplul fapt că toată lumea crede în ceva, ci prin scenariul în care fiecare actor crede că și ceilalți cred în acel ceva. La Wendt cunoașterea comună este echivalentul „semnificațiilor împărtășite”, adică toate convingerile pe care le dețin individual actorii, dar care reprezintă un fenomen la nivelul interacțiunii dintre acești actori, tocmai pentru că acestea sunt *împărtășite* cu ceilalți actori. Politica internațională este constituită din astfel de *părți de cunoaștere împărtășită*. Există asumptii care nu sunt doar regăsibile la nivelul individual al fiecărui stat, ci care țin de intersubiectivitatea statelor. Astfel de asumptii reprezintă de fapt credințele împărtășite de state referitoare la ce este un *stat*, la ce implică *suveranitatea*, ce presupune *războiul*, ce

⁹ *Ibidem*, pp. 159-160.

prevede *dreptul internațional* ș.a.m.d.¹⁰ Beligeranța nu constă doar în punerea în practică a unor convingeri proprii, particulare ale statelor, ci reprezintă cunoașterea împărtășită de state despre cum trebuie purtat războiul, despre legile codificate ale acestuia prin Convențiile de la Geneva (din 1899, 1907 etc.), care au fost de-a lungul timpului internalizate de actorii statali.

Una din tezele centrale ale constructivismului wendtian este că condițiile materiale *per se* explică relativ puțin dacă nu sunt dublate de semnificații atașate acestora, chiar dacă sunt o parte esențială a structurii sistemelor sociale.

Wendt pleacă de la premisa că structurile sociale comportă trei elemente: cunoaștere împărtășită, resurse materiale și practici.¹¹ Primul element conține înțelegerile împărtășite, așteptările și cunoașterea care, pe de o parte, definesc anumite situații pentru actori, iar pe de alta, constituie natura relațiilor dintre aceștia (fie aceasta conflictuală sau cooperantă); în plus, ele contribuie și la definirea însăși a identităților actorilor în acea situație dată.

O *dilemă a securității*, spre exemplu, este o structură socială compusă din înțelegeri intersubiective în care statele sunt atât de neîncrezătoare, încât fac cele mai sumbre asumptions despre intențiile celorlalți și, drept rezultat, își definesc interesele în termenii auto-ajutorării. O *comunitate de securitate* este o structură socială diferită, compusă dintr-o cunoaștere împărtășită în care statele au încredere unele în celelalte pentru a-și soluționa disputele fără război. Această dependență a structurii sociale de idei este sensul în care constructivismul are o viziune idealistă asupra structurii. Ceea ce face aceste idei (și, astfel, structura) ‚sociale’ este calitatea lor intersubiectivă.¹²

Analiza noastră începe prin prezentarea „noului curs” inițiat de Moscova, impactul celui de-al XX-lea Congres al PCUS și rolul său în regândirea relațiilor româno-iugoslave, precum și semnificația intervenției

¹⁰ *Ibidem*, p. 158.

¹¹ Wendt, *Constructing international politics*, pp. 418-419.

¹² *Ibidem*, p. 418. Sublinierea noastră

sovietice în Ungaria din 1956. Extrasele din documentele de arhivă studiate au indicat o normalizare a relațiilor interstatale.

Eliminarea factorilor perturbatori din relația Belgrad-Moscova a coincis cu normalizarea raporturilor româno-iugoslave după 1954. Regulile (deopotrivă cauzale și constitutive dacă utilizăm terminologia constructivistă a lui Friedrich Kratochwil¹³) în blocul est-european au fost alterate prin dinamica evenimentelor dintre 1953-1958, iar relația româno-iugoslavă a evoluat din starea conflictuală, oricum în mare parte „fabricată” prin prisma necesității ajustării comportamentului comuniștilor români la imperativele staliniste, la o stare de normalizare.

Intenția noastră este de a demonstra că înțelegerea evoluției relațiilor româno-iugoslave e facilitată prin introducerea conceptului *identității ontologice*¹⁴, în sensul în care anumite crize internaționale, direct resimțite de România, precum ruptura Tito-Stalin din 1948, precum și discursul „secret” al lui Hrușciov din 1956, au constituit amenințări la adresa identității de sine a României în cadrul taberei socialiste. Ambele evenimente au produs dislocări ale *sinelui* Republicii Populare Române și au declanșat ceea ce Giddens numea necesitatea „unei continuități și ordini în evenimente”¹⁵.

Anii 1955-1956 au furnizat o „situație critică” pentru statele analizate în această lucrare. Reconcilierea cu Iugoslavia titoistă, inițial impusă verbal de Hrușciov, iar, mai apoi, inerentă, odată cu repudierea crimelor staliniste din cadrul discursului „secret” al lui Hrușciov, a întrerupt, într-o oarecare măsură, acțiunile rutinizate de politică externă ale României în raporturile sale cu Iugoslavia. Până la acel moment, Gheorghiu-Dej a încercat să-și consolideze și securizeze poziția prin

¹³ Vezi Friedrich Kratochwil, *Rules, Norms, and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

¹⁴ Teoretizat de Brent J. Steele, *Ontological Security in International Relations. Self-Identity and the IR State*, London and New York: Routledge, 2008.

¹⁵ Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity*, Palo Alto, CA: Stanford University Press, 1991.

ISBN: 978-606-37-1714-7